

Onder de titel Metamorfoze geeft het Bureau voor Conservering van Bibliotheekmateriaal, ondergebracht bij de Koninklijke Bibliotheek, uitvoering aan het Nationaal Programma voor Conservering van Bibliotheekmateriaal, een initiatief van het Ministerie van OCenW.

in dit nummer:

- 1
Help! Plakband!
De invloed van lijmresten op papier
- 2
Oogst 1999
- 3
'Een getourmenteerde gek die schrijven en tekenen kan'
Conservering van de Ver Huell collecties
- 4
Er was eens ... een oud kinderboek
Een Metamorfoze-sprookje
- 5
Metamorfozen
Kafka's Metamorfose
- 6
Van de geestgronden tot Tibet
Internationaal waardevolle collecties in Nederland
- 8
Snippers

Redactie

Dennis Schouten, Ingeborg Verheul
met bijdragen van: Constant Lem, Jenny Mateboer, Madeleine Rietra, Karin van Wylick

Metamorfoze Nieuws

ISSN 1387-084X, verschijnt 3x per jaar

Koninklijke Bibliotheek
Prins Willem-Alexanderhof 5
Postbus 90407, 2509 LK Den Haag
telefoon 070 314 03 73 / 070 314 04 25
fax 070 314 04 27
e-mail metamorfoze@konbib.nl
website <http://www.konbib.nl/metamorfoze>

Na de inventarisatie van de literaire collecties en cultuurhistorische collecties is inmiddels ook de inventaris van internationaal waardevolle collecties afgerond. Het rapport verscheen half juni als derde in de Metamorfoze-reeks.

In deze nieuwsbrief leest u daar meer over.

En wat hebben de literaire collecties Alexander Ver Huell en Oude Kinderboeken met elkaar gemeen? Natuurlijk, ze komen allebei in aanmerking voor conservering, maar daarnaast gaat het om collecties die in meer dan één instelling in Nederland worden bewaard. Ver Huell in drie instellingen in Arnhem en in Leiden en de Oude Kinderboeken onder meer in Rotterdam, Den Haag en Amsterdam. In deze nieuwsbrief nemen we een kijkje in Rotterdam.

Help! Plakband!

De invloed van lijmresten op papier

Verzuring van negentiende- en twintigste-eeuwse boeken is vaak direct waar te nemen door de bruine kleur van het papier. In veel boeken die nog in redelijke conditie zijn, komt echter ook gedeeltelijke verbruining voor. Niet door de kwaliteit van het papier zelf, maar door de materialen waarmee het in aanraking komt. Een bekende boosdoener is plakband.

Scheurtje repareren

Maar al te vaak werd plakband door lezers en bibliotheekmedewerkers gebruikt om kleine 'reparaties' te verrichten. En wie heeft ze niet in de kast staan: pockets, oude kookboeken of kinderboeken die van plakband aan elkaar hangen. De bladzijde gescheurd? Stukje plakband erover. Het boekblok los in de band? Met plakband zit het weer keurig vast.

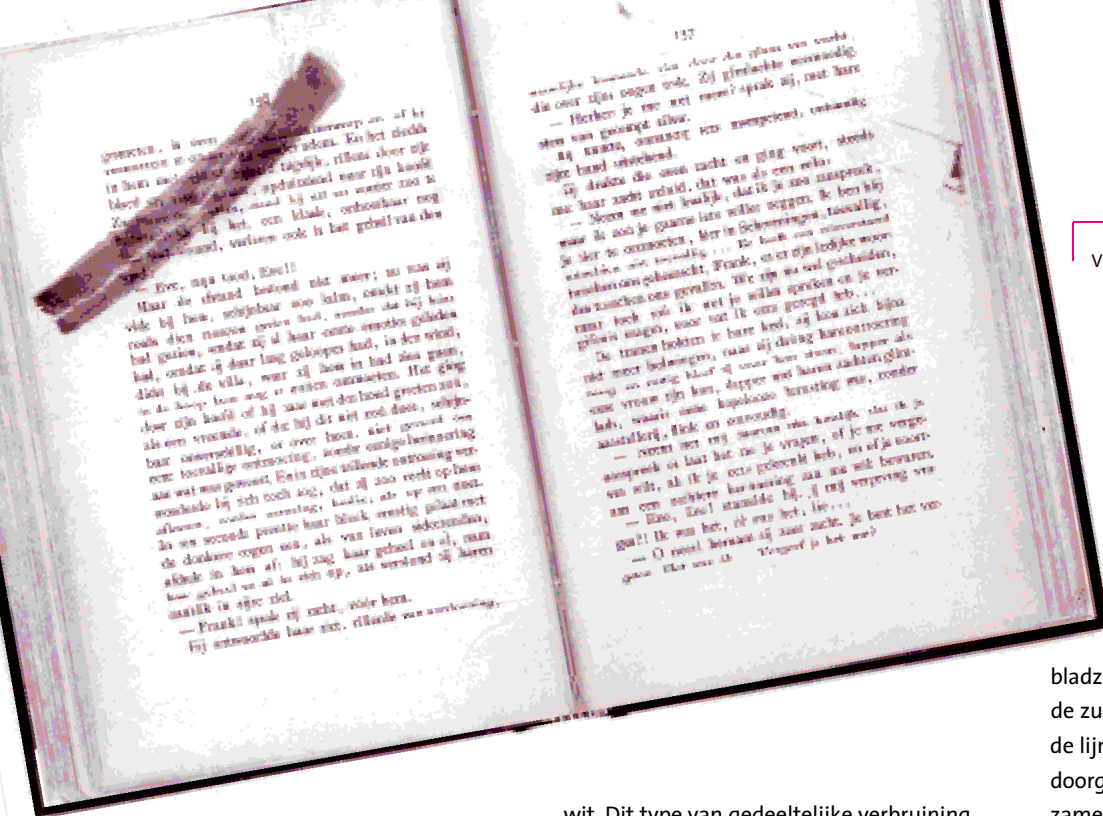
Van kwaad tot erger

De synthetische lijmlaag van plakband bevat echter stoffen die het papier ernstig kunnen aantasten. Naarmate de tijd verstrijkt, laat het plakband langzaam los, maar de uitdrogende

lijmlaag is dan allang in het papier getrokken en doet daar zijn destructieve werk. Een diepbruine kleur door de inwerking van het zuur, precies op de plek waar het plakband heeft gezeten, is het zichtbare gevolg. Ook sommige moderne restauratietapes lijden aan dit euvel, maar het gruwelijkst zijn wel de gevolgen van het gebruik van cello-tape, het gewone huis- tuin- en kantoorplakband. Alleen speciale chemicaliën kunnen de schadelijke stoffen van dit plakband verwijderen. Daarmee wordt dan in elk geval de verzuring tot staan gebracht. De bruine kleur echter is met geen mogelijkheid meer weg te krijgen en blijft achter als bewijs van ondeugdelijke reparatiemethoden.

Strokarton

Gedeeltelijke verbruining van een heel andere soort doet zich voor aan het begin en einde van het boek, bij de schutbladen. Ook als het boekblok zelf van goede kwaliteit is, kunnen zure schutbladen de eerste en laatste bladen van een boek flink doen verkleuren. En als het

Voorbeeld van plakbandschade

niet de schutbladen zijn, dan zijn het wel de platten van het boek, waarvoor sinds de negentiende eeuw vaak strokarton gebruikt werd.

Het zuur daarvan dringt na verloop van tijd door in de eerste en de laatste bladen van het boek waardoor deze gaan verkleuren. Behalve waar het omgeslagen linnen van de band het zuur tegenhoudt, daar is het papier nog mooi

wit. Dit type van gedeeltelijke verbruining door schutbladen en platten komt bij bijna alle boeken uit de Metamorfozeperiode wel in enige mate voor.

Ontzurende lijm

Een heel enkele keer kom je ook wel eens het tegenovergestelde tegen. Zo trof ik tussen de boeken uit de periode 1880-1889 een boek aan waarin later een bijlage was bijgevoegd. Deze

bijlage was achter in het boek bevestigd met lijm, waarvan de samenstelling zodanig was, dat de verzuring van het papier tot staan was gebracht. Precies op de plaats waar de rijkelijk aangebrachte lijm zat, was het boek enige

bladzijden niet verkleurd. Hier waren het niet de zure, maar juist de basische elementen van de lijm die in de aanliggende bladen waren doorgedrongen en juist daar was het werkzame zuur van het papier geneutraliseerd. Het betrof het boek *Genade en Waarheid. Laatste geloofsgetuigenissen van J.J. Oosterzee*, uitgegeven door Kemink en Zoon te Utrecht in 1881.

En wilt u thuis aan uw keukentafel toch een scheurtje in dat kookboek van oma repareren? Gebruik dan bij voorkeur *Filmoplast P* in de oranje doosjes. Dat is beter voor het boek. *Constant Lem*

Oogst 1999

Op 28 mei en 24 juni is de Beoordelingscommissie Metamorfoze bijengewest om zich te buigen over 20 projectvoorstellen voor conservering van literaire collecties die aanspraak maken op subsidiëring in 1999. De commissie heeft positief geadviseerd op alle voorstellen, waarbij in een enkel geval een voorbehoud werd gemaakt. Het gaat om de volgende collecties:

- Gemeentemuseum Den Haag: Archief Alphons Diepenbrock
- Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands protestantisme (HDC): Archiven dr. C. Rijnsdorp en Wilma (Willemina Vermaat)
- Internationaal Archief en Informatiecentrum voor de Vrouwenbeweging (IIAV): Archiven Nellie van Kol, Johanna Naber en Annie Romein-Verschoor
- Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG): Archief Franc van der Goes
- Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV): Collectie Indische belletristie

- Koninklijke Bibliotheek: Collecties Jan Toorop en Willem Pijper
- Letterkundig Museum: Collecties Jan Engelman, Jan Greshoff en Martinus Nijhoff, Archiven van de uitgeverijen Van Loghum Slaterus en W. Versluys
- Musica Neerlandica: Liederencollectie
- Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD): Collectie Illegalia
- Openbare Bibliotheek Amsterdam: Collectie Oude Kinderboeken
- Theaterinstituut: Collectie Theaterlied
- Universiteitsbibliotheek Leiden: Collectie Tideman

De uitvoering van deze projecten zal in het najaar van 1999 kunnen starten. Vóór 1 oktober kunnen nog eenmaal projectvoorstellen voor conservering van literaire collecties worden ingediend. Het betreft dan de subsidiegelden die gereserveerd zijn voor het jaar 2000. Dat is de laatste ronde. In 2000 kunnen geen voorstellen meer worden ingediend. Het wachten is dan op Metamorfoze II.

‘Een getourmenteerde gek die schrijven en tekenen kan’

Conservering van de Ver Huell collecties

Extravagante kunstenaar

‘Hoe gek was Alexander Ver Huell?’ is de titel van een bijdrage van Ver Huell-biograaf Jan Bervoets in de aan de negentiende-eeuwse tekenaar, schrijver, kunstverzamelaar en mecenas gewijde aflevering van het tijdschrift *Prodesse Conamur*, die verscheen ter gelegenheid van Ver Huells honderdjarige sterfdag in 1997. De auteur verwijst onder andere naar een typering van Ver Huell door Marita Matthijssen in *Vrij Nederland* in 1986 naar aanleiding van de publicatie van het eerste deel van diens dagboek. Zij schreef: ‘De figuur die nu uit het dagboek naar voren dringt is een getourmenteerde gek die schrijven en tekenen kan’. Tijdgenoten beschouwden Ver Huell als een zonderling, een lastpak, een driftkop en een querulant. Ze vonden hem extravagant en egocentrisch, maar ze beschouwden hem zeker niet als een psychiatrisch geval. Niettemin was er sprake van een met de jaren toenemende paranoia bij Ver Huell.

Studententypen

Alexander Ver Huell werd in 1822 geboren in Doesburg uit een Gelders patriciërsgezicht. Hij groeide op in Rotterdam en ging in 1840 rechten studeren in Leiden. Dat werd een belangrijke periode in zijn leven. Hij had een bijzonder tekentalent, gecombineerd met een scherp waarnemingsvermogen en gevoel voor humor, en dat uitte zich in talloze, vaak humoristische prenten die onder andere in de Leidse studenten Almanak verschenen. Bovendien leerde hij in deze periode Jan Kneppelhout kennen. Het zou het begin zijn van een jarenlange vriendschap. Ver Huell verzorgde de talloze illustraties in Kneppelhouts bekende *Studententypen* dat deze in 1841 onder de naam Klikspaan publiceerde. Even sterk als de teksten van Klikspaan geven de rake illustraties van Ver Huell het vaak ijdele studentenleven in de negentiende eeuw weer.

Melancholie

In 1850 verhuisde de familie Ver Huell naar Arnhem, waar Alexander zich geheel op tekenen en schrijven en het verzamelen van

kunst ging toeleggen. Als tekenaar was hij zeer productief. De humoristische, luchtige stijl die zijn vroegere werk kenmerkte, werd verlaten: melancholie, zwarte humor en tenslotte fatalisme en doodsobsessie gingen zijn tekeningen steeds meer domineren. Ver Huells ouders stierven kort na elkaar in het begin van de jaren zestig. De familie was echter niet onbemiddeld en door diverse erfenissen was hij financieel onafhankelijk en kon hij zich als verzamelaar profileren. Vooral de zestiende- en zeventiende-eeuwse prentkunst had zijn belangstelling. De invloeden daarvan zijn dan ook in zijn werk terug te vinden. Alexander Ver Huell voorzag zijn eigen tekeningen die gelithografeerd in boekvorm werden uitgegeven vaak van langere of kortere begeleidende teksten. Ook schreef hij een aantal verhalen, die door de Arnhemse uitgever Thieme werden gepubliceerd in drie bundels met als titel *Schetsen met de pen*. Ver Huells oeuvre als schrijver is beperkt, maar van heel behoorlijke kwaliteit. Schrijven kon hij zeker, maar hij gaf de voorkeur aan tekenen. Met het verstrijken der jaren verzuurde de excentrieke vrijgezel, hij werd een kluzenaar. In 1892, bij zijn zeventigste verjaardag, wilde men hem huldigen. Ver Huell weigerde: hij wilde een lintje. In diverse krantenadvertenties meldde hij ‘Men schrijve op mijn graf: Hij deed veel voor zijn land, zijn land deed niets voor hem’. Vijf jaar later stierf hij.

Drie projecten

Ver Huell had de neiging om alles te bewaren. Zijn dagboeken, correspondentie, talloze originele prenten, verzamelde uitgaven en zijn eigen boekery zijn alle overgeleverd en vormen een uniek tijdsbeeld.

Een dronkaard komt thuis.
Uit: *Afspiegelingen* (1884).

Even uniek is de samenwerking tussen drie instellingen om in het kader van Metamorfoze de nalatenschap van Alexander Ver Huell te behouden.

De Bibliotheek Arnhem is sinds 1898 in het bezit van de omvangrijke bibliotheek van Alexander Ver Huell. Het is een typisch negentiende-eeuwse privébibliotheek met het accent op letterkunde en beeldende kunsten. Veel boeken bevatten aantekeningen van Ver Huell of ingeplakte brieven en tekeningen. Aanvankelijk bevond ook het persoonlijk archief van Ver Huell zich in de bibliotheek, maar dat werd na de Tweede Wereldoorlog overgedragen aan het Gemeentearchief Arnhem. Dit archief bestaat uit Ver Huells autografenverzameling, zijn dagboeken en correspondentie. Ver Huell correspondeerde met talloze tijdgenoten uit de kringen van letterkunde, beeldende kunsten en uitgeverij. Het Gemeentearchief Leiden bezit een kleine collectie, die het verzameld werk van Ver Huell omvat, een verzameling overdrukken en knipsels en tenslotte 800 brieven, geschreven aan zijn vriend C.E. Daniëls, die deze collectie aan het archief schonk.

In een gecoördineerde en gezamenlijke inspanning hebben deze drie instellingen besloten de erfenis van Alexander Ver Huell te behouden. Want gek of niet, deze opvallende en intrigerende figuur staat nog altijd volop in de belangstelling, en dat zal in de toekomst ook zo blijven.

Dennis Schouten

Er was eens ... een oud kinderboek

Een Metamorfoze-sprookje

In de afgelopen drie jaar hebben drie bibliotheken hun oude kinderboekencollectie aangemeld voor Metamorfozeconservering. Een daarvan is de collectie Oude Kinderboeken van de Rotterdamse Gemeentebibliotheek. Deze collectie, die valt onder de Speciale Collecties, heeft een omvang van zo'n 19.000 titels. Rond de 7.000 titels komen in aanmerking voor Metamorfoze.

Sprookjes

De Rotterdamse collectie geeft een representatief beeld van de Nederlandse ontwikkelingen in de jeugdliteratuur van ca. 1770 tot heden. Bijzondere aandachtsgebieden bij het collectioneren zijn onder andere *Sprookjes* en *Klassieke Kinderboeken*. De collectie wordt nog steeds uitgebreid door schenkingen, legaten en antiquarische aankopen.

Achter elke boom een wolf

Assepoester en Roodkapje zijn in vele soorten en maten in de collectie aanwezig. Behalve de alom bekende Disney-uitgaven (bij kinderen geliefd, bij verzamelaars iets minder) zijn er exemplaren met illustraties van Rie Cramer en bewerkingen van Anna van Gogh-Kaulbach. Tijdens de uitvoering van het Metamorfoze-project Oude Kinderboeken moeten veel hindernissen worden overwonnen. Achter elke boom staat wel een wolf. Een verslag aan de hand van twee sprookjesboeken, met de nadruk op de praktijk.

Assepoesters en Roodkapjes

De boeken worden uit de kast gehaald met behulp van de bibliografische gegevens uit het centraal bestand kinderboeken. Handicap hierbij is dat de boeken op auteur staan. Bij de Assepoesters en Roodkapjes zorgt dat voor problemen. En direct duikt de eerste wolf op: tijdens de zoekactie blijkt veel materiaal onvindbaar. Het boek is kwijt, of staat op een ander hoofdwoord. Is het gevonden, dan wordt vervolgens met het boek in de hand bekeken of de titel voor verfilming in aanmer-

king komt. De binderij verricht eventueel kleine herstelwerkzaamheden aan pagina's of schutbladen. Daarna gaan de titels naar de catalogusafdeling.

Het markeren van de uitverkorenen

Bij de catalogusafdeling zijn zo'n vijf medewerkers betrokken bij het voor Metamorfoze vereiste markeren 'boek wordt verfilmd', de *eerste fase*. Alle titels zijn al in een eerder stadium beschreven en maken zo soms ongewild wolf nummer 2 wakker. De tijdens het markeren ontdekte fouten en aanpassingen kosten meer tijd dan gepland. En wanneer de prachtige Assepoester uit 1865 al door een andere bibliotheek wordt verfilmd, is de reis voor ons exemplaar afgelopen.

Na het markeren zorgen de catalogusmedewerkers voor de zogenaamde target- of voorloopvellen, die van belang zijn voor de feitelijke verfilming. Het markeren van de titels en de productie van de voorloopvellen lopen niet synchroon. Wat doen we in de tussentijd met zo'n boek? Tussen alle handelingen zit soms

een tijdsspanne van dagen of weken en dan is opslag een probleem. Wolf nummer 3 laat zijn tanden zien. De metamorfoze-medewerkers hebben namelijk niet de beschikking over aparte werk- en opslagruimtes. Daardoor staan de kostbare en kwetsbare materialen tussen andere boeken opgeslagen. Soms dreigen de stromen door elkaar te lopen. Boeken die al gemarkeerd zijn, dreigen de reis opnieuw te maken. Bij een project van deze omvang is een afgesloten werk- en opslagruimte eigenlijk onmisbaar.

Vorbereiding van de reis

De projectleiding overlegt met de catalogusafdeling ruim van te voren wanneer de voorloopvellen klaar zijn en hoeveel tijd het invoe-gen kost. Bij het invoegen van de voorloopvellen springt wolf nummer 4 tevoorschijn: want het is secuur werk. Wanneer het juiste vel niet in het juiste boek terecht komt, heeft dat vergaande gevolgen.

Hilariteit en verwarring

Met microfilmer Karmac wordt veel en direct gecommuniceerd per e-mail of telefoon. En dat is nodig. Bij de eerste zendingen waren de medewerkers van Karmac vergeten om de filmnummers op de targetvellen te noteren. Het verwerken van de *tweede fase* (wijziging van de titelgegevens ná verfilming) leverde

Roodkapje en de wolf, getekend door
Arpad Schmidhammer (1905)

toen bijzondere situaties op. Wolf nummer 5 zorgde voor hilariteit en verwarring in het verkeerde sprookje. Want toevallig waren er drie Assepoester-titels bij betrokken. Ze zijn verfilmd, maar bij het markeren 'is verfilmd' kan de medewerker geen filmnummer noteren. Op de filmrecords staat alleen de titel: *Assepoester*, zonder verdere gegevens. Uiteindelijk zullen twee projectmedewerkers naar de KB reizen om daar te bekijken op welke moederfilm welke Assepoester te vinden is.

Inpakken en wegwezen

Na verfilming worden de boeken gecontroleerd op beschadigingen, vervolgens in zuurvrije

dozen verpakt en voorlopig opgeslagen in het Rotterdams Gemeentearchief. Na lang beraad hebben we besloten om één film per doos in te pakken. Dat wil zeggen dat alle boeken van filmnummer 0012 in doos 12 zitten. Dat bleek eenvoudiger dan we dachten en zo konden we wolf nummer 6 uiteindelijk redelijk de baas.

Veilig bij oma

Alle tussentoppen en de overgang van het ene naar het andere onderdeel van het project zorgen voor problemen. Verder zijn er problemen met software, de logistiek en het gebrek aan werkruimte. Redmiddel bij dit alles is communicatie. Alle hindernissen zijn over-

wonnen door er met anderen, ook niet betrokkenen, over te praten. Een grote rol speelt hierbij het projectbureau BCB. Maar ook uit vreemde hoeken komen de meest onverwachte oplossingen die de voortgang van een project kunnen redden. Na anderhalf jaar is duidelijk dat de collectie daadwerkelijk hulp nodig had. Veel boeken zijn in slechte staat en onvolkomenheden in titelbeschrijvingen en andere problemen zijn eveneens aangepakt. Inmiddels is een groot deel van de collectie verfilmd. Roodkapje is veilig bij oma. De grote boze wolf van de verzuring heeft het nakijken en de collectie gaat een lang en gelukkig leven tegemoet.

Karin van Wylick

Metamorfozen *Kafka's Metamorfose*

'Toen Gregor Samsa op een morgen uit een onrustige droom wakker werd, merkte hij dat hij in zijn bed in een monsterlijk ongedierte veranderd was [...] "Wat is er met me gebeurd?", dacht hij. Het was geen droom'. Ik citeer uit Kafka's verhaal 'Die Verwandlung' in de Nederlandse vertaling van Ernst van Altena. Een uitgave in de serie literaire meesterwerken van de Hema. Een dergelijke uitgave onderstreept de populariteit van de auteur bij een groot lezerspubliek.

Franz Kafka behoort inderdaad tot de meest representatieve auteurs van onze eeuw. Overal ter wereld wordt hij vertaald en gelezen. Lezers met de meest uiteenlopende achtergronden worden door hem geboeid. Ik durf zelfs te stellen dat van alle grote schrijvers uit de moderne wereldliteratuur eigenlijk alleen Kafka echt populair is geworden. Bij welke auteur worden nu verschijnselen uit onze belevingswereld met zijn of haar naam verbonden? Dat is toch alleen het geval bij Franz Kafka. Iedereen weet wat bedoeld wordt met 'Kafkaesk'. En dat is nogal uniek. Toch heeft dit er niet toe geleid dat het werk van Kafka voor ons minder raadselachtig is geworden. In tegendeel. Vooralsnog neemt het aantal Kafka-inter-

pretaties alleen maar toe. Wat zou hiervan de oorzaak zijn? Kennelijk beschikken Kafka's teksten over een bepaald soort resistentie tegen iedere vorm van interpretatie die de ultieme betekenis voor zich opeist. Aan de andere kant viel het mij bij herlezing van 'Die Verwandlung' juist op, hoe gemakkelijk deze tekst zich laat consumeren. In tegenstelling tot vele andere moderne teksten werpt het verhaal op het niveau van taalgebruik en handeling geen grote problemen op. Een verhaal als 'Die Verwandlung' laat zich zonder meer 'begrijpen'. De inhoud ervan kan zonder probleem worden samengevat. Problemen ontstaan pas bij de vraag naar de betekenis van de gedaanteverwisseling. Waarom is

Gregor Samsa in een ongedierte veranderd? In het verhaal zelf wordt hiervoor geen verklaring gegeven. Iedere aanwijzing ontbreekt. Elke lezer van 'Die Verwandlung' zal daarom zelf een betekenis moeten bedenken. Desondanks kan aan dit verhaal een betekenis worden gegeven, die kans maakt op algehele instemming. Het begrip *metamorfose/verandering* biedt hiervoor de sleutel.

Kafka's personages zijn stevast bezig om de gebeurtenissen waarmee zij worden geconfronteerd te analyseren en interpreteren en deze aan hun wereldbeeld aan te passen. Maar hoe slim en fanatiek ze ook zijn, er is steeds wel iets dat dit verhindert. Vervolgens wordt de eenmaal ingenomen positie opgegeven om het op een andere manier te proberen, maar nooit met succes. Soortgelijk gedrag vertonen Kafka's lezers, hiertoe door de structuur van zijn teksten veroorzaakt. Net als de literaire personages analyseren en interpreteren

zij de tekst en proberen deze aan hun wereldbeeld aan te passen. Ook zij moeten hun meningen in de loop van het verhaal herzien en slagen er niet in een definitieve interpretatie te vinden. Uiteindelijk lukt het geen van beiden de realiteit van alledag ondubbelzinnig, overzichtelijk en beheersbaar te maken. Dit is, wat Kafka wil laten zien. 'Metamorfose' demonstreert dat een eenduidige interpretatie van de werkelijkheid niet mogelijk is.

Madeleine Rietra

Van de geestgronden tot Tibet

Internationaal waardevolle collecties in Nederland

Begin juni verscheen het derde Metamorfoze-rapport, deze keer over internationaal waardevolle collecties in Nederland. Zoals bekend, is het uitgangspunt bij het nationaal conserveringsprogramma dat 'de producent conserveert': ieder land dient zich in te spannen voor het behoud van het eigen papieren erfgoed. In Nederland lijkt dat enigszins onrechtvaardig, want het merendeel van de bibliotheekcollecties bestaat immers uit niet-Nederlands materiaal. Dat is het logische gevolg van een klein land dat zich voor wetenschap en cultuur sterk oriënteert op het buitenland.

Mysterieus en blikverruimend

Zou er dan helemaal geen subsidiëring mogelijk zijn voor buitenlands materiaal? Terwijl daar toch ook prachtige, bijzondere en zeer interessante collecties onder te vinden zijn. Die bovendien op slecht papier gedrukt of geschreven zijn, en waarvoor bij de beherende instellingen niet genoeg geld is om ze te conserveren.

In het selectiescenario dat voor Metamorfoze gehanteerd wordt, was met die aanwezigheid van belangrijke, 'internationale' collecties wel rekening gehouden. We dachten aan een stuk of tien heel bijzondere verzamelingen. Een schatting uit de losse pols, want we hadden ons daar nog niet echt mee bezig gehouden. De afgelopen maanden wel, en dat heeft tot resultaten geleid die nu te vinden zijn in het rapport met de wat mysterieuze titel *Van de geestgronden tot Tibet*. Een beetje mysterieus zijn sommige daarin opgenomen collecties ook wel voor de doorsnee Neerlandocentrische bibliotheekonderzoeker. Dit onderzoek was blikverruimend!

Het begin

Maar eerst: wat hebben we gedaan? Helemaal onkundig van het bestaan van internationaal waardevolle collecties waren we natuurlijk niet. Bij eerdere inventarisaties, vanaf 1990, waren al diverse collecties door instellingen genoemd die voor het merendeel uit niet-Nederlands materiaal bestonden. Die kwamen

toen niet in aanmerking voor een ander Metamorfoze-traject als Literaire Collecties of Cultuurhistorische Collecties.

Gegevens over verzamelingen waren ook aangeleverd voor het *Repertorium Bijzondere Collecties* (Den Haag 1997) en uiteraard speelde de kennis van de leden van de commissie die het onderzoek begeleidde en andere deskundigen eveneens een belangrijke rol.

Top 5-collecties

De beheerders van mogelijk in aanmerking komende internationaal waardevolle collecties werden benaderd met de vraag of hun verzamelingen aan een aantal criteria voldeden. De meeste criteria zijn al bekend van eerdere inventarisaties: het moet gaan om thematisch samenhangende, fysiek bijeengeplaatste (deel)verzamelingen waarvan het merendeel van het materiaal afkomstig is uit de periode 1840-1950, aanwezig in Nederlandse instellingen met bewaarfunctie.

Verder moest een collectie voor het merendeel of helemaal bestaan uit niet-Nederlands materiaal, en aantoonbaar van zeer hoge kwaliteit, zeg maar 'topkwaliteit' zijn, anders kwam zij niet voor plaatsing op de lijst internationaal waardevolle collecties in aanmerking. Dat betekende, dat zo'n collectie minimaal bij de top-5 op haar gebied moet horen, en niet of nauwelijks mag overlappen met de andere vier. Of dat het materiaal van de collectie volstrekt uniek moet zijn en bovendien gezichtsbepalend.

De verzameling moet een internationaal herkenbaar onderwerp uit de cultuurgeschiedenis betreffen, tenzij het materiaal nog om andere redenen van belang is: als het bijvoorbeeld de enige collectie op een bepaald gebied ter wereld is. En, er moet ook aantoonbaar belangstelling vanuit het buitenland voor de collectie zijn. Hoeveel buitenlandse bezoekers er voor het materiaal komen, en waar ze vandaan komen, geeft de internationale status aan.

Tenslotte moeten collecties voor meer dan twee landen van belang zijn, anders wordt 'internationaal' wel erg mager.

'I kindly recommend...'

Hoe kon de kwaliteit van de verzamelingen worden bewezen?

De beheerders leverden verschillende soorten materiaal aan: titels van artikelen of boeken die aan de hand van hun collecties waren geschreven, vakbibliografieën of state-of-the-art-artikelen die op het belang van de collecties wijzen. Maar ook maakten zij een vergelijking van het aantal en het soort publicaties in de eigen collectie met die in andere topcollecties.

Er kwamen ook behoorlijk wat aanbevelingsbrieven binnen van buitenlandse geleerden die met bepaalde collecties gewerkt hadden, en zelfs van andere, buitenlandse bibliotheken. Kortom, de beheerders hebben aardig wat werk verzet om aan onze vragen te voldoen.

Op grond van al deze informatie en een verslag van het bezoek aan de collecties heeft de begeleidingscommissie haar selectie gemaakt. Uiteindelijk zijn er 23 collecties overgebleven die in het rapport zijn voorgedragen voor subsidiëring in een mogelijk vervolg op het huidige Metamorfoze-programma. Dat dit geen doorsneecollecties zijn, mag na het voorgaande duidelijk zijn. Stuk voor stuk bijzondere collecties, sommige groot, andere klein, maar allemaal van internationaal belang.

Diversiteit en rijkdom

Het gaat, alfabetisch op bewaarplaats, om de volgende collecties:

Twaalf archieven van het IISG te Amsterdam (van de 800 buitenlandse archieven die er bewaard worden), waaronder het immense archief van **Max Nettlau**, de grootste verzameling op het gebied van anarchisme en socialisme; de **Circus-collectie** van de UB Amsterdam, die bij de beste vier op dit gebied hoort; en de brieven aan de **Pekidim** en **Amarkalim** in de **Bibliotheca Rosenthaliana**, eveneens in de UB Amsterdam. Dit is een verzameling brieven met verzoeken om financiële steun, eind

van de vorige eeuw geschreven door armlastige joden in Palestina.

De bibliotheek van de Nederlandse Entomologische Vereniging, eveneens in Amsterdam, is de volgende op de lijst. Hier wordt alles verzameld over **landgeleedpotigen** (voor de leek: 'insecten').

Uit Den Haag de bibliotheek van het Cultureel Maçonniek Centrum 'Prins Frederik', ofwel de **vrijmetselaarsbibliotheek**. Deze bibliotheek herbergt onder meer titels die elders niet meer aanwezig zijn, zoals Duitse publicaties die in de nazi-tijd in Duitsland zelf zijn vernietigd. Eveneens in Den Haag de collectie **Van der Linde-Niemeijeriana** van de KB, die de grootste damcollectie ter wereld omvat en de tweede op schaa gebied.

In onverwachte hoek, namelijk Hillegom, bevindt zich de rijk geschakeerde verzameling over **bloembollen**, van de Koninklijke Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur (de geestgronden uit de titel).

Voor de echt mysterieuze collecties moeten we in Leiden zijn. In het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde bevindt zich een collectie **Sino-Maleise literatuur**, dat zijn publicaties van de Chinese minderheid in Indonesië. Hiermee verwant is het **Kong Koan**-archief, van de Chinese Raad in Batavia, fysiek ondergebracht bij de bibliotheek van het Sinologisch Instituut.

Dan is er nog de collectie **Van Manen** met

Lepcha-manuscripten en Tibetaanse blokdrukken in het Instituut Kern, en het papieren deel van de Oosterse **Snouck Hurgronj**collecties in de UB Leiden.

Als laatste in de alfabetische rij staat Utrecht, waar zich de historische verzameling van de **Bibliotheek Diergeneeskunde** bevindt.

Een bont gezelschap, dat eens te meer de diversiteit en de rijkdom in het Nederlandse collectielandschap laat zien. Conservering meer dan waard.

Jenny Mateboer

Voor meer informatie over het programma:

Koninklijke Bibliotheek
Bureau Conservering Bibliotheekmateriaal
Postbus 90407
2509 LK Den Haag

Drs. D. Schouten
(Literaire collecties)
telefoon: 070 314 03 73
e-mail: dennis.schouten@konbib.nl

Drs. I.A.M. Verheul
(Behoud Nederlandse Boekproductie)
telefoon: 070 314 04 25
e-mail: ingeborg.verheul@konbib.nl

fax: 070 314 04 27

Metamorfoze in de UB Amsterdam

Met enkele grote conserveringsprojecten voor literaire collecties (Van Eeden, Verwey, Multatuli) en haar aandeel in het project Behoud Nederlandse Boekproductie (BNB) is de UB Amsterdam een van de grootste deelnemers aan het Metamorfozeprogramma. En dat is ook in de eigen organisatie merkbaar. Daarom leek het een goed idee de medewerkers van de UB eens nader te informeren over het Metamorfozeprogramma in het algemeen en over de Metamorfozeprojecten die in UB worden uitgevoerd in het bijzonder. Op 9 april werd een bijeenkomst georganiseerd, met de titel *Metamorfoze en de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam*. Na een inleiding door hoofdconservator Piet Visser, vertelden landelijk coördinatoren Dennis Schouten en Ingeborg Verheul iets over het programma in het algemeen en over de stand van zaken met betrekking tot de trajecten literaire collecties en BNB, landelijk gezien. Een demonstratie van de stelling 'Hoe ouder, hoe beter' ging aan het algemene verhaal vooraf. Vervolgens gaf projectmanager Marion van Brunschot een overzicht van het verloop van de projecten Van Eeden en BNB in de UB Amsterdam. De bijdragen werden ondersteund door verhelderende powerpoint-presentaties in Metamorfoze huisstijl. Circa 80 UB-medewerkers waren naar de Doelenzaal gekomen om zich te laten informeren, de nodige kritische vragen te stellen en van de aansluitende borrel te genieten.

Preservation Management Conference

Op 21, 22 en 23 april vond in de Koninklijke Bibliotheek een drie-daagse internationale conferentie plaats onder de titel: *Preservation Management: between policy and practise*. De conferentie was georganiseerd door de European Commission on Preservation and Access (ECPA), IFLA-PAC en de KB. Een twintigtal sprekers uit verschillende landen belichtte diverse aspecten van het conserveringsvraagstuk. Soms in algemene zin, soms uitgaande van de praktijk van reeds lopende projecten en activiteiten in eigen land. Hans Jansen gaf een overzicht van het Metamorfozeprogramma. Gezien de reacties op zijn bijdrage kan worden gesteld dat er met bewondering naar Nederland wordt gekeken, als het gaat om beleid ten aanzien van conservering en van opzet en uitvoering van een conserveringsprogramma op landelijke basis. Na de verschillende bijdragen was er ruimte voor vragen en korte discussie. De conferentie werd afgesloten met een paneldiscussie. Ook was er plaats ingeruimd voor enkele excursies. 135 deelnemers uit 25 landen van IJsland tot Azerbeïjan woonden de conferentie bij.

Rapport Digitalisering

Verkrijgbaar bij het BCB: het in juni verschenen rapport *Digitalisering van microvormen. Onderzoek naar de verschillende aspecten van de conversie van microvormen naar een digitale omgeving: een omgevingsverkenning*. Het vijfde rapport in de Metamorfoze-reeks.

Begin 1999 werden de eerste Metamorfozeprojecten Literaire Collecties afgerond. De eerste was de conservering van het archief van de Sittardse dichter Charles Beltjens. Voor de betrokkenen een moment om even bij stil te staan. En dat deden archivaris Jo Kreukels van het Gemeentearchief Sittard en coördinator Dennis Schouten bij het borstbeeld van de dichter (te vinden in Sittard).

Rapport Snelheid Papierverval

*'Pure laster is het
De tand des tijds bestaat niet eens
De tijd heeft geen tanden
De tijd doet niets behalve verstrijken
Wat knaagt zijn gewoon de muizen
en de wormen en de schimmels
en de gewetens'*

Met dit citaat van Midas Dekkers begint Henk Porck zijn rapport *Snelheid van papierverval: de betrouwbaarheid van prognoses op basis van kunstmatige verouderingstests*. Zie hierover ook *Metamorfoze Nieuws 6*. Er zijn nog exemplaren van dit rapport verkrijgbaar bij het BCB.

Personalia

- Constant Lem is projectmedewerker Metamorfozeproject Behoud Nederlandse Boekproducties bij de Koninklijke Bibliotheek.
  - Jenny Mateboer is wetenschappelijk onderzoeker bij de Sectie Bibliotheekonderzoek van de Koninklijke Bibliotheek.
  - Madeleine Rietra is vakreferent Duits bij de Koninklijke Bibliotheek.
  - Karin van Wylick is intern projectleider bij de Gemeentebibliotheek Rotterdam
- De foto's zijn gemaakt door de afdeling Optische Technieken van de KB te Den Haag, tenzij anders vermeld.

De redactie heeft er naar gestreefd beeldrecht van de afbeeldingen te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die niettemin menen alsnog zekere rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht zich tot de redactie te wenden.